

Ельвіра Чухрай

СЕНС У ЖИТТІ: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ КОМПОНЕНТ.

Landau, I. (Ed). (2022). *The Oxford handbook of Meaning in Life*. Oxford: Oxford UP.

Минулого року в *Oxford University Press* вийшов друком фундаментальний «Оксфордський посібник з сенсу в житті» (надалі – Посібник), укладачем якого є Ідо Ландау¹, відомий фахівець у цій царині [Landau 2022]². Шість частин загалом містять 32 розділи, які є суто концептуальними розвідками, присвяченими сучасній теоретичній рефлексії щодо поняття «сенс в житті»³. Посібник, хоч він і не містить ані окремої історико-філософської частини, ані навіть окремих історико-філософських розділів, усе ж може бути цікавим для читачів *Sententiae*. Справа в тому, що деякі автори Посібника активно використовують аргументи мислителів, чії ідеї вже надійно закріплені за цариною історії філософії. Тож Посібник дає нам чергову нагоду для рефлексій над тим, як історико-філософський матеріал долає часову дистанцію і використовується як органічна складова сучасних дискусій.

Посібник, як я вже зазначила, складають переважно авторські концептуальні підходи до тих чи тих питань сенсу в житті⁴. Однак деякі розділи можуть становити спеціальний інтерес для істориків філософії. Це тим більш важливо, що навіть у такій виразно «неісторичній» книзі деякі теми тлумачаться через призму історико-філософського аналізу. Зрештою, досвід такої «інструменталізації» історико-філософського знання є доволі цікавим і, на мою думку, може навіть стати предметом спеціального

© Е. Чухрай, 2023

¹ І. Ландау є професором філософії в університеті Хайфи (Ізраїль), відомий фахівець з проблеми сенсу життя. Варто звернути увагу на його останню монографію «Знаходячи сенс у недосконалому світі» [Landau 2017].

² Надалі посилання на це видання наводяться у спрощеному вигляді: у круглих дужках зазначається лише номер сторінки після символу р., без наведення прізвища упорядника і року видання.

³ Докладніше про відмінність цього поняття від традиційного поняття «сенс життя» див., наприклад: [Чухрай 2014: 188].

⁴ Варто наголосити на цій інноваційній природі західних посібників і підручників: вони зазвичай втілюють оригінальні концептуальні підходи й позиції в актуальних наукових дискусіях, а не постають як зібрання трюїзмів і загальних місць, що компліятивно переносяться з тому в том. У нас теж є приклади підручників такого типу, хоча ця тенденція, на жаль, не є провідною. Можливо, від українського викладача вимагають писати забагато посібників підручників, доводячи ці вимоги до абсурду. Утім, наша суворона дійсність не повинна затьмарювати ясного розуміння суті творів цього жанру, що є не просто «навчальною літературою», а передовсім продуктом творчості.

дослідження. Адже тут можуть виникнути цікаві питання на кшталт: в якому статусі історико-філософський матеріал використовується в сучасній дискусії? чи важливою є історична дистанція між особливостями давнього і сучасного мислення? якою мірою і в який спосіб класичний мислитель може бути коректно залучений в сучасну дискусію? тощо. Звісно, що мислитель є сучаснішим, то менш гостро постають зазначені питання.

Для прикладу варто розглянути Розділ 29 «Страждання і сенс в житті». Майкл Бреді, його автор, прагне довести, що «страждання є необхідним для осмисленого життя в будь-якому випадку, принаймні для тих, хто є віруючими, або для тих, хто здатен на цілеспрямовані досягнення [purposeful achievement]» (р. 463). Відштовхуючись від відомої тези Віктора Франкла, згідно з якою сенс, що його можна знайти в стражданні, є функцією нашого ставлення до цього страждання, автор намагається знайти її основу (basis) у працях Ніцше. Перший параграф розділу 29 (рр. 463-466) цілковито присвячено саме цим пошукам. Автор не зводить свій аналіз лише до ніцшезнавчої розвідки, намагаючись залучати історико-філософський матеріал у сучасну теоретичну дискусію з проблеми сенсу в житті.

Починаючи зі славного афоризму Ніцше «те, що мене не вбиває, робить мене сильнішим», Бреді тлумачить цю «силу» як психологічну: страждання «дозволяє демонструвати психологічну силу» (р. 464). Ніцше визнавав, безперечно, що страждання нас послаблюють – і у фізичному, і в психологічному плані. Але фізична слабкість є «об’єктивною», це результат впливу чогось, від нас не надто залежного (обставин, станів нашого тіла тощо). Натомість психологічна слабкість, за Ніцше, стосується нашого внутрішнього ставлення до цієї об’єктивності, ставлення глибоко неправильного. Головна проблема «не в самому стражданні», а у «відсутності сенсу або суті страждання» (id.): «страждання є проблематичним, оскільки нам бракує причини, точки чи мети, до якої ми можемо звернутися, щоб пояснити й виправдати його. Ось що насправді погано в стражданні» (id.).

Психологічна слабкість, за Ніцше, полягає в деякій «негативній реакції на страждання», у відчаї, обуренні фактом страждання тощо. Її протилежність, психологічна сила, дозволяє нам «вітати й долати» нещастя. У цьому аспекті страждання постає як ознака сили, як те, що дає змогу «отримати значущу відповідь, а не підривати чи руйнувати сенс свого життя» (id.).

Бреді чітко пов’язує таке позитивне сприйняття страждання з самим сенсом чеснот, як вони розумілися багатьма представниками класичної традиції. «Психологічна сила», пов’язана із «позитивним ставленням до труднощів і негараздів», виражає себе в деяких рисах, гідних «поваги та захоплення», тобто в «чеснотах» (р. 435). За Бреді, «усі чесноти характеру, здається, передбачають позитивне ставлення до різних форм лиха [adversity]» (id.). Наводячи як приклад «чесноти мужності, витримки, сили духу, терпіння і стійкості», Бреді звертається до їхнього тлумачення в Аристотеля, св. Августина і Цицерона й переконливо, як на мене, доводить, що «гідний подиву чи поваги стан складається з позитивного ставлення до “тяжких речей” – тих, що приносять нам страждання, лихо, нещастя» (id.).

Відтак «загальну структуру спроби Ніцше знайти сенс у стражданні» Бреді визнає «надзвичайно правдоподібною». «Позитивне ставлення до страждання за визначенням гідне поваги та захоплення», воно постає як різновид «морального досягнення». Тому, за Бреді, воно відповідає складовим осмисленого життя, сформульованих свого

часу Тедеусом Метсом [див.: Чухрай 2014]. Цей же мотив сенсу страждання як приводу для виявлення чеснот Бреді знаходить і у Франкла, вважаючи, таким чином, одну з цілей свого огляду досягнутою.

Очевидно, що Бреді розглядає Ніцше як нашого сучасника, проводячи прямі паралелі між ним, Франклом і своїми власними ідеями. Показово, що Бреді не є ніцшезнавцем, він фахівець з емоцій, епістемічної ролі емоційного досвіду тощо. Тож було б вельми цікаво почути, як оцінять його аналіз ніцшезнавці.

Чимало авторів Посібника йдуть шляхом Бреді, тобто залучають класичні тексти в сучасну дискусію. Серед показових випадків варто відзначити такі.

Стівен Люпер (розділ 6) використовує в контексті сучасного обговорення тезу Епікура про те, що смерть не є для нас ні добром, ні злом, обстоювану сучасним дослідником Джоном Фішером (pp. 120-121).

Дерек Перебум (розділ 10) послуговується аргументацією Спінози (Етика II, теор. 48) щодо ілюзорності свободи волі (pp. 173-174).

Джон Котингем (розділ 12), аналізуючи поняття людської моральної неповноти і поняття об'єктивного добра за Томою Аквінським, залучає також ідеї Гобса і К'єркегора (pp. 212-213).

Гай Бенет-Хантер (розділ 15) в аналізі символічних теорій релігійного досвіду використовує Ясперсів концепт «шифрів Трансцендентності» як більш вдалий⁵ порівняно з «символом» (pp. 251–255), а також, аналізуючи сучасних авторів, поряд із ідеями останніх використовує спадщину Вільяма Джеймса, Джона Д'юї, Габріеля Марселя, Псевдо-Діонісія Ареопагіта, Мейстера Екгарта, Пауля Тіліха, Едмунда Гусерля, Ганса-Георга Гадамера, Анрі Бергсона, Людвіга Вітгенштайна, Мартина Гайдегера, а також деяких поетів і літераторів.

Люсі Алé (розділ 18), доводячи істотну роль прощення у сенсонаповненому людському житті, спирається на ідеї Ханни Арендт (pp. 292-304).

Це далеко не повний перелік таких історико-філософських залучень: у різних розділах Посібника (якщо не брати в розрахунок поетів, літераторів і сучасних філософів) знаходимо ідеї Альбера Камю, Марка Аврелія, Мішеля Монтеня, Джорджа Мура, Платона, Бертрана Расела, Жан-Поля Сартра, Сократа, Зигмунда Фрейда, Артура Шопенгауера. Побіжно згадуються імена Теодора Адорно, Симони Вейль, Георга Гегеля, Епіктета, Зенона Елейського, Джона Лока, Блезя Паскаля, Генрі Торо.

Отже, Посібник є не лише чудовим довідковим виданням з усіх сучасних дискусій, пов'язаних із поняттям «сенса в житті». Він ще й може стати цікавим і гідним аналізу досвідом застосування історико-філософського матеріалу в актуальних філософських дослідженнях.

⁵ «На відміну від символів, шифри мають істотно-неоднозначний стосунок до розрізнення суб'єкта і об'єкта. Шифри виникають із розрізнення суб'єкта і об'єкта (і можуть бути пережиті), але вони залишаються неоднозначними» (p. 252).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Чухрай, Е. (2014). Історико-філософський розгляд проблеми сенсу життя і сучасні аналітичні підходи. *Sententiae*, 31(2), 187-202. <https://doi.org/10.22240/sent31.02.202>
- Landau, I. (2017). *Finding Meaning in an Imperfect World*. Oxford: Oxford UP. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190657666.001.0001>
- Landau, I. (Ed). (2022). *The Oxford handbook of Meaning in Life*. Oxford: Oxford UP. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190063504.001.0001>

Одержано 02.12.2022

REFERENCES

- Chukhray, E. (2014). Examination of Meaning in Life Problem in the Domain of the History of Philosophy and Contemporary Analytical Approaches. *Sententiae*, 31(2), 187-202. <https://doi.org/10.22240/sent31.02.202>
- Landau, I. (2017). *Finding Meaning in an Imperfect World*. Oxford: Oxford UP. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190657666.001.0001>
- Landau, I. (Ed). (2022). *The Oxford handbook of Meaning in Life*. Oxford: Oxford UP. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190063504.001.0001>

Received 02.12.2022

Elvira Chukhrai

Meaning in life: historico-philosophical component. Landau, I. (Ed). (2022). *The Oxford handbook of Meaning in Life*. Oxford: Oxford UP.

Огляд книги Landau, I. (Ed). (2022). *The Oxford handbook of Meaning in Life*. Oxford: Oxford UP.

Ельвіра Чухрай

Сенс у житті: історико-філософський компонент. Landau, I. (Ed). (2022). *The Oxford handbook of Meaning in Life*. Oxford: Oxford UP.

Review of Landau, I. (Ed). (2022). *The Oxford handbook of Meaning in Life*. Oxford: Oxford UP.

Elvira Chukhray, Senior lecturer of Philosophy & Humanities Department at Vinnitsia National Technical University.

Ельвіра Чухрай, старший викладач кафедри філософії та гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету.

e-mail: elvica888@gmail.com
